

**“ПЕРСПЕКТЫВА” К. САКОВІЧА І “ЛІФАС” П. МАГІЛЫ
Ў ПРАЦАХ РАСІЙСКАГА ДАСЛЕДЧЫКА ХІХ ст. С. ГОЛУБЕВА**

Барсук Алена Яўгеньеўна,

Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна

(г. Мазыр, Беларусь)

Разглядаюцца два асноўных рэлігійна-палемічных твора XVII ст., вядомых у Рэчы Паспалітай з пункту гледжання каталіцкага (“Перспектыва” К. Саковіча) і праваслаўнага (“Ліфас”, аўтарства прыпісваецца Пятру Магілу) аўтараў у кантэксце праваслаўнай гістарыяграфічнай традыцыі ХІХ ст. у працах С. Голубева.

Даследаванне выканана пры падтрымцы Беларускага Рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў.

Касіян Саковіч (каля 1580–1641 г.) – настаўнік, пісьменнік і паэт, святар і філосаф, рэктар брацкай школы Кіеўскага Багаяўленскага манастыра, аўтар двух філасофскіх трактатаў (“Aristoteles Problemata” і “Dezideros polski”, 1620 г.).

стаў прыхільнікам уніяцтва. затым перайшоў у каталіцтва. Найбольш вядомы твор К. Саковіча – “Eranophthōsis, abo Perspectiwa y obiasnienie błędow, y herezyey y zabobonom w Grekoruskiej cerkwi Disunitskiej, tak w artykułach wiary, iako w administrowaniu sakramentów y w inszych obrządkach y ceremoniach znaydniacych się, zebrana y napisana przez Wiel. X. Kassiana Sakowicza, przed tym archimandritę Dubienskiego unita, a teraz kapłana Rzymskiego Kościoła, per dispensam Sanctae Sedis Apostolikae, dla wielkiego przesładowania od Rusi, ze im te błędy y zabobony y herezye w ich wierze pokazywał, które z ich że służebnikow, trebnow, to iest, mszałów, y agend, y ustawow, także z skribentow są wybrane, y nie w inszy cel y koniec na świat wydanie, tylko żeby Katholicy Rzymianie, o nich wiedząc, z miłości ku narodowi Ruskiemu, chcieli go z tych błędow wywodzić, y do iedności skuteczney z Kościołem Ś.Rzymskim przywozić (“Перспектива заблуждений, ересей и пред-рассудков русской церкви”), выдадзены ў Кракаве на польскай мове ў 1642 г. [1]. Вядомы расійскі даследчык гісторыі царквы С. Голубеў сцвярджаў, што “Перспектыва” ў свой час карысталася значным поспехам у Рэчы Паспалітай, мела добрыя публіцыстычныя вартасці і дасціпнасць, выклікала “сильное волнение” у праціўнікаў Саковіча, датычылася “животрепещих” пытанняў, вызначала хворыя месцы, “бередила их раны жолчыю пропитанным лезвием” [2, с.35].

Менавіта ў супрацьвагу “Песпектыве” ў друкарні Кіева-Пячорскай лаўры ў свет выйшла ў 1644 г. праца на польскай мове, вядомая пад назвай “λίθος, abo kamień z procy prawdy cerkwie świętey prawosławney Ruskiej na skruszenie fałecznościemniey Perspektiwy abo raczey poszkwilu od Kassiana Sakowicza, byłego przedtym Archimandritę Dubenskiego unita, iakoby o błędach, haeresznych y zabobonach, cerkwie Ruskiej, w unii nie będącej, tak w artykułach wiary, iako w administrowaniu Sakramentów y inszych obrządkach y ceremoniach znaydniacych się, roku P. 1642, w Krakowie wydanego, wypuszczony, przez pokornego ousa Evzebia Pipina”. Твор быў вядомы пад скарочанай назвай “Ліфас (ад грэчаскага літас, у перакладзе камень), або камень” меў вялізную назву, вытрыманую ў літаратурных традыцыях XVII ст., Ліфас. або камень, кінуты з прашчы праўды царквы святой праваслаўнай Рускай на скрушэнне фальшыва-чорнай Перспектывы або хутчэй пасквілю ад Касіяна Саковіча, які быў раней Архімандрытам Дубенскага ўніяцкага манастыра, нібы аб памылках, ерасях і забабонах царквы Рускай не ўніяцкай, у артыкулах веры, выкананні Сакаментаў і іншых абрадах і цырымоніях знойдзеных, годзе 1642, у Кракаве выданага, дазволенага праз пакорнага айца Яўсевія Піміна [3]. Аўтарства твора не вызначана, але даследчыкі сцвярджаюць, што найбольш верагодным з’яўляецца калектыўнае аўтарства пад непасрэдным кіраўніцтвам П. Магілы і яго рэдакцыяй пад агульным псеўданімам. Гэта аб’ёмісты трактат (выданне Кіеўскай археаграфічнай камісіі налічвала 355 старонак і 147 старонак каментарыяў С. Голубева). Ён ўтрымліваў шмат сведчанняў, спасылак і давадак, напісаць якія за кароткі час (ад выдання “Перспектывы” ў 1642 г. да друку “Ліфаса” ў 1644 г.) немагчыма. Аўтары ставілі мэту – адказаць на ўсе выпадкі і кпіны Саковіча супраць праваслаўнага святарства. Сцяпан Голубеў падрабязна выклаў контраргументы, прыведзеныя ў “Ліфасе”, у прадмове да археаграфічнага выдання. Тэкст твора К. Саковіча для пераважнай большасці чытачоў Расійскай дзяржавы быў невядомы. Сёння – гэта бібліяграфічная рэдкасць.

Праца Касіяна Саковіча складалася з Прадмовы і Звароту да чытача (Do czytelnika), Пераліку (Regestr) аблудаў, ерасей, забабонаў падчас набажэнстваў, асноўнай часткі, Напаміну аб еднасці царквы (Pagenesis) [1, с. 1–15, 1–113, 114–119]. Старонкі кожнага раздзелу нумараваліся асобна. Асноўная частка падзялялася на два раздзелы: вызначэнне нядобрапрыстойнага выканання sakramentów (царкоўных таінстваў хрышчэння, мірапамазання, прычасця (Еўхарыстыі), пакаяння, елееасвячэння, святарства, шлюбу) і абсурдаў некаторых абрадаў і цырымоній падчас набажэнстваў (o wielkich absurdach...niepodobnych do zachowania napisanych w ustawach Graekoruskich) 1, с. 1–70, 71–113]. Да недарэчнасцей аўтар прылічваў святкаванне Масленіцы, вельмі строгі пост, пашырэнне ўставу манахаў на жыццё звычайных вернікаў, забарона кашляць падчас набажэнства і забарона ўжываць садавіну раней Святога Спаса, захаванне асвечаных прадуктаў у царкве і інш. Галоўнымі заганамі праваслаўнага і ўніяцкага святарства ён лічыў коснаязыкасць, невуцтва, карыстальніцтва патронаў царквы, іерархаў і ніжэйшага святарства, малую колькасць богаслужэбных кніг і недастатковую распрацаванасць царкоўнага чыну (парадку набажэнстваў падчас святаў і таінстваў) і малітваў на розныя выпадкі, невялікае пашырэнне пропаведзяў, адсутнасць школ у многіх мясцінах. З-за адсутнасці ведаў прыходзяць святары не маглі растлумачыць значэнне тых ці іншых таінстваў ці абрадаў.

Палеміст лічыў, што ўніяты заслугоўваюць большай вымовы, чым праваслаўныя, таму што адзінства ўніятаў з каталіцтвам вонкавае, на самой справы яны “схізматыкі і не жадаюць выпраўляць хібы і забабоны праваслаўных згодна з дагматамі святога Апостальскага Седалішча” (Рыма) яны заслугоўваюць большай вымовы, чым праваслаўныя [2, с. 27].

У канцы свайго твора Саковіч заклікаў праваслаўных пераадолець супярэчнасці паміж канфесіямі, якіх значна менш, чым агульных рыс у набажэнствах і таінствах, трымання пастоў і шанаванні святых і рэліквій і далучыцца да адзінства з касцёлам. Толькі два істотныя разыходжанні: дагмат пра зыходжанне Святога Духа ад Айца і Сына і вяршэнства папы рымскага патрабуюць вырашэння [1, с. 114–119].

С. Голубеў адзначаў, што з’едлівая крытыка Саковіча ў пэўнай ступені мела рацыянальнае зерне і “некаторы матэрыял для палемікі існаваў”, згаджаўся з тым, што праваслаўная царква ў Рэчы Паспалітай у першай палове XVII ст. знаходзілася ў заняпадзе, але прычыны такога стану да следчык традыцыйна для расійскай гістарыяграфіі XIX ст. бачыў у вяртанні дыскрымінацыйнай дзяржаўнай палітыкі ў дачыненні да праваслаўных [2, с. 27]. Значнымі заганамі рэлігійнага жыцця вернікаў грэчаскага абраду на той час былі адсутнасць аднастайнасці набажэнстваў і абрадаў, іх тлумачэнняў у царкоўных кнігах, пасвячэнне нявартых асоб у духоўны сан, што выклікала свавольства і невуцтва святарства. Аднак Голубеў лічыў, што Саковіч не бачыў розніцы паміж ўніятамі і праваслаўнымі, адзінкавыя выпадкі і недахопы пашыраў на ўсё духавенства [2, с. 34]

Літаратура

1. Epanoptōsis abo perspectiwa, y obiasnienie błędow, herezyey, y zabobonow, w Grekoruskiej Cerkwi Disunitskiej tak w Artykułach Wiary, iako w Administrowaniu Sakramentów, y w inszych Obrzędach y Ceremoniach znajdujących się. Zebrana y napisana przez Wiel. X. Kassiana Sakowicza. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.wbc.poznan.pl/>. – Дата доступа: 09.03.2020.

2. Голубев, С. Предисловие. Лифос... / С. Голубев // Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов. – Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1893. – Ч. 1. Т. 9. – С. 1–147.

3. Лифос, полемическое произведение, вышедшее из Киево-печерской типографии в 1644 г. // Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов. – Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1893. – Ч. 1. Т. 9. – 599 с.